ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Για την Ανάσταση του Ελληνισμού

Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝΕΙ ΚΑΙ ΣΩΖΕΙ

Του Απόστολου Λ. Πιερρή

Όταν η Πόλη έπεσε το 1453, ο οίκος των Οσμανιδών διαδέχθηκε τον οίκο των Παλαιολόγων στην κορυφή της διακυβέρνησης της Αυτοκρατορίας, αλλά ο πολυδύναμος γεωοπολιτικός χώρος της Εγγύς Ανατολής, το ΒαλκανοΜικρασιατικό πεδίο, ενοποιήθηκε πάλι μετά μια περίοδο πολυδιάσπασης που κράτησε τρεις περίπου αιώνες. Τον πολυμερισμό του χώρου υπό ποικίλες οργανωτικές αρχές (Σερβική, Βουλγαρική, διάφορες Λατινικές, διάφορες Ελληνικές) προκάλεσε η πολιτική (και στρατιωτική) παρακμή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας μετά τη Μακεδονική Δυναστεία.

Όμως την πολιτικοστρατιωτική παρακμή συνόδευε σε αυτήν την περίπτωση πολιτιστική άνθηση, μια πνευματική και καλλιτεχνική ακμή, με ακτινοβολία και επιρροή που εξετείνετο και πάλι σε Ανατολή και Δύση, προς το Ισλάμ και τη Δυτική Χριστιανοσύνη, στη Μέση Ανατολή και στην Εγγύς Δύση (πρωτίστως Ιταλία). Η Ιταλική Αναγέννηση ζητήδησε από την Παλαιολόγεια "Αναγέννηση". Λίγο πιο πριν, ο Αγιογραφικός Βυζαντινισμός (σαν γνήσια και αρχέγονη Χριστιανική εικονογραφία) εσήλθε στην Ιταλία επίσημα, πιο χαρακτηριστικά με τον πρώτο Γενικό Διοικητή των Φραγκισκανών Elias της Cortona, διορισμένο από τον ίδιο τον Αγιο Φραγκίσκο της Ασίζης σαν αντιπρόσωπό του. (Ο Elias είχε διατελέσει το 1217-1221 Περιφερειακός Διοικητής στην Terra Sancta, την ευρύτερη περιφέρεια της Εγγύς και Μέσης Ανατολής). Από το άλλο μέρος, π.χ. το φιλοσοφικό και μυστικιστικό τάγμα του Μεβλανά στο Ικόνιο ιδρύεται και αναπτύσσεται την ίδια περίοδο του 13ου αιώνα.

Η αντιφατική κατάσταση συνδυασμού πολιτικοστρατιωτικής παρακμής με πολιτιστική ακμή στην τελευταία Βυζαντινή περίοδο δεν είναι ανεξήγητη ούτε πρωτόφαντο φαινόμενο στην ιστορία του Ελληνισμού. **Η επιτυχημένη πολιτικοστρατιωτική ολοκλήρωση του οικείου χώρου (πολύ περισσότερο μεζόνων συναφών περιοχών) δεν ήταν ποτέ από τα ιδιαίτερα προσόντα του Ελληνικού στοιχείου.** Μάλλον η πολυδιάσπαση του χώρου ήταν το αποτέλεσμα μιας κάποιας Ελληνικής πολιτικοστρατιωτικής ισχύος. Έτσι εμποδίσθηκε η Περσική μεζων ολοκλήρωση του χώρου των Ανατολών (Εγγύς, Μέσης και Κεντρικής Ασιατικής). Και όταν ο Μέγας Αλέξανδρος επέτυχε την ενοποίησή του αργότερα, η επιτυχία ήταν πρόσκαιρη: το σύστημα κατέρρευσε με το θάνατό του. Η εκ νέου ενοποίηση του χώρου έμελλε να γίνει από τη Ρώμη, αυτή τη φορά σε πλαίσια ιστορικής σταθερότητας. **Όσο το Βυζάντιο κρατούσε τον Ρωμαϊκό διοικητικό πολιτικοστρατιωτικό χαρακτήρα του κρατικού ολοκληρώματός του, ίσχυε να συνέχει την ενότητα του γεωπολιτικού πεδίου.** Με την αλλαγή της Αυτοκρατορικής ιδέας τον 11ο αιώνα και την εγκατάλειψη του Ρωμαϊκού χαρακτήρα της, αρχίζει η πολιτικοστρατιωτική παρακμή του Βυζαντίου. **Η κρατική ολοκλήρωση χώρων δεν φαίνεται να είναι από τα στού του Ελληνισμού. Το συγκριτικό του πλεονέκτημα έγκειται στην πνευματική ισχύ του.** Σημασία δεν έχει η ήσσων πολιτικοστρατιωτική οργανωτική ικανότητά του, αλλά η δυναμική του να καθορίζει τους όρους και τις δομές των κρατικών ολοκληρωμάτων του χώρου του (και όχι μόνον). Δεν είναι περίεργο ότι όλα τα δυναμικά πολιτικοστρατιωτικά ολοκληρώματα της ιστορίας στην κεντρική Οικουμένη, ιδίως στην περίοδο της επιθετικής ανάπτυξής τους, έχουν αρυσθεί και χρησιμοποιήσει της πηγές του Ελληνισμού για να εκθρέψουν την ακμή τους.

Γιατί όταν μιλούμε για πολιτισμό δεν εννοούμε μια αλλοκοσμική, εσχατολογική και αυτοπική ιδεοληψία σαν αυτή που φαντασιώνεται το ΝεοΕλληνικό πνευματικό κατεστημένο της ανικανότητας και ανυποληψίας. **Πολιτισμός είναι το προϊόν της ανθρώπινης δραστηριότητας εν γένει, μέσα στο οποίο ασκείται η ανθρώπινη δραστηριότητα. Κάθε ον δημιουργεί εν μέρει τον περιβάλλοντα ζωτικό χώρο του, τόσο όσο εξικνείται ο δυναμισμός του.** Πολιτισμός είναι οι αξίες που καθορίζουν τις ιεραρχήσεις των κινήτρων της ανθρώπινης δραστηριότητας, όσο και οι παραγωγικοί τρόποι μέσω των οποίων η ανθρώπινη δραστηριότητα μεγιστοποιεί το αποτέλεσμά της. Πολιτισμός είναι τα άυλα αγαθά, όσα και τα υλικά αγαθά, που παράγονται και καταναλώνονται. Πολιτισμός είναι η υψηλή τέχνη και η θρησκευτικότητα όσο και τα τεχνολογικά δεδομένα εξασφάλισης της διατροφής του ανθρώπου. Πολιτισμός είναι η σκέψη και τα γράμματα, όσο και οι κανόνες της οικονομικής δραστηριότητας, όσο και ο διοικητικός μηχανισμός και η γενικότερη θεσμολογία ενός συστήματος. Πολιτισμός είναι το προϊόν, γενικό και συγκεκριμένο, της ανθρώπινης δραστηριότητας καθ? ο μέτρο χαρακτηρίζει την ιδιαίτερη ποιότητα της ταυτότητάς της.

Στην παραγωγή τέτοιου δραστικού πολιτισμού έγκειται το συγκριτικό πλεονέκτημα του Ελληνισμού. Γιατί νους, λόγος και πνεύμα δεν αντιπροσωπεύουν άγονες ιδεοληψίες αποτεμημένες από την ουσία της πραγματικότητας, αλλά αντιθέτως εκφράζουν αυτήν την ίδια την εσωτερική λογικότητα του όντος. Αυτό συμβαίνει, εννοείται, όταν νους και πνεύμα κρατούν το πραγματιστικό και λειτουργικό τους ρίζωμα στην πραγματικότητα και δεν έχουν παραδοθεί στις φαντασιακές ονειρώξεις του υποκειμενισμού (ατομικού ή, το χαρότερο, συλλογικού).

Όποια και εάν ήταν η πολιτικοστρατιωτική οργανωτική αρχή του κώρου μας (και ευρύτερων περιφερειών πέριξ αυτού), ο Ελληνισμός παρείχε το θεμελιώδες σύστημα αναφοράς για την κατανόηση της πραγματικότητας και το θεμελιώδες σύστημα αξιολόγησης της ανθρώπινης δράσης. Ουσία και αξία είναι στη φυσική αρμοδιότητα του Ελληνικού πνεύματος! Έτσι οι βασικές δομές και χαρακτήρες του όποιου πολιτικοστρατιωτικού ολοκληρώματος ανεδείκνυαν τον Ελληνισμό της πολιτιστικής "κοινής" του, αν βεβαίως προσέξουμε την αντικειμενική υπόσταση των καταστάσεων και όχι τις υποκειμενικές ιδεοληψίες περί αυτών.

Λόγω της βαθιάς σύγχυσης που καλλιεργείται στον ΝεοΕλληνικό πνευματικό ορίζοντα γύρω από αυτά (και από όλα) τα θέματα ουσίας, πρέπει εδώ να συγκεκριμενοποιήσω τι εννοώ με αυτήν την πολιτιστική Ελληνική επιβολή σε πλαίσιο ολοκληρωμάτων του χώρου μας υπό άλλη οργανωτική αρχή. Φέρ' ειπείν κατηγορούνται τέτοιες αρχές (η Ρωμαϊκή, η Οθωμανική, αλλά γιατί όχι με την ίδια λογική και η Βυζαντινή ή οι Μακεδονικές των Ελληνιστικών χρόνων) ως απολυταρχικές και άρα (ένα μεγάλο και αθεμελίωτο άρα) ως ανελεύθερες. **Αλλά η ελευθερία μετράει το βαθμό της φυσικής αυτοδιευθέτησης ενός συστήματος, του αυτοπροσδιορισμού του χωρίς πολλούς και τεχνητούς περιορισμούς της κίνησής του.** Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία υπήρχε σχεδόν απεριόριστη, νομιμοποιητική ελευθερία: κυκλοφορούσαν ελεύθερα ως αποδεκτά και νόμιμα ανταλλακτικά μέσα, εκτός των Τουρκικών, νομίσματα της Βενετίας, Ισπανίας, Αυστρίας, Ολλανδίας, Γαλλίας, Ρωσίας, Αγγλίας, Γερμανικών χωρών, Σουηδίας κ.λπ. Η πρώτη διατίμηση της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδος το 1822 περιλαμβάνει ισοτιμίες 25 νομισμάτων προς γρόσια. Οι κοινότητες επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας επίσης έκαιραν σημαντικού και ποικίλλοντος βαθμού αυτονομίας: η τοπική αυτοδιοίκηση ήταν πιο ανεπτυγμένη από τους θεσμούς που προσπαθεί σήμερα ακόμη να εισαγάγει το ΔυτικοΕυρωπαϊκό μοντέλο του Εθνικού Κράτους. Τα "γένη" επίσης απελάμβαναν ισχυρά προνόμια αυτοοργάνωσης. Παρατηρείται εξαιρετικά υψηλός βαθμός πολυπολιτισμικής και πολυεθνικής, ακόμη και πολυθρησκευτικής συμβίωσης. Διαπιστώνουμε λοιπόν αμέσως εντυπωσιακή νομισματική και γενικότερα οικονομική, κοινοτική, πολιτισμική (θρησκευτική, εθνική) ελευθερία. Όλα αυτά ευρίσκονται σε κατευθείαν αντίθεση προς τη φύση και τις πρακτικές του Εθνικού Κράτους, όπου επικρατεί ισχυρή ομογενοποίηση σε κάθε τομέα της ανθρώπινης δράσης.

Έτσι η οξύτατα ανταγωνιστική οντολογία και αξιολογία του Ελληνισμού εύρισκε την έκφρασή της σφραγίζοντας το περιεχόμενο του πολιτιστικοστρατιωτικού ολοκληρώματος οποιαδήποτε και εάν ήταν η οργανωτική αρχή του. Είχαμε σαν συνέπεια τη σύνθεση πολλών παραγόντων χωρίς να χάνει κανένας την ταυτότητά του. Η ενοποίηση του πεδίου δεν εσήμαινε ομογενοποίησή του προς εξαφάνιση της Ελληνικής απαίτησης για πολυμερισμό ώστε να αναδεικνύεται η διαφορά δυναμικού και έργου, ικανότητας και αποτελέσματος, προς ανταγωνιστική μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας του συστήματος και αυτοπραγμάτωσης των ατόμων του. Επιπλέον βασικά πεδία πολιτισμού, όπως η δημόσια διοίκηση και η αρχιτεκτονική, ή η φιλοσοφική και θεολογική σκέψη, επεδείκνυαν ανενδοίαστα την Ελληνική καταγωγή και φύση τους χωρίς ανάσχεση ή πρόβλημα.

Αγγελος στον τάφο του Κυρίου. Ναός της Αναλήψεως, Mileseva, Σερβία c. 1230 μ.Χ.

Δυο ερωτήματα θεμελιώδη γεννώνται όταν κανείς βλέπει την ιστορία του χώρου μας έτσι πραγματολογικά. Το πρώτο είναι γιατί εν τοιαύτη περιπτώσει φαίνεται να έπεσε το επίπεδο του ζώντος Ελληνισμού επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Και το δεύτερο είναι πώς οικοδομήθηκε το ΝεοΕλληνικό κράτος πάνω σε μοντέλο ξένο προς τη φύση του Ελληνισμού, και πώς το τερατούργημα εξακολουθεί να συντηρείται παρά την προφανή και παταγώδη και προδεδικασμένη και αναπόφευκτη αποτυχία του.

Στο πρώτο ερώτημα μια μερική απάντηση είναι ότι ο Ελληνισμός μπορεί και επιβιώνει και γενικά εκτός Ελληνικού ανθρώπινου υλικού επίσης, όπως και εκτός του ΝεοΕλλαδισμού. **Ο Ελληνισμός ως πνεύμα και πολιτιστικό δεδομένο εκφράζει τον όλο περιφερειακό κώρο μας στην οικουμενική του προοπτική, δεν είναι φυλετικό κτήμα.** Έτσι λειτούργησε αποτελεσματικά στον Οθωμανικό παράγοντα, όπως και η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας τον 20ο αιώνα είναι εξαίρετο δείγμα Θουκυδίδειας και Πολυβιανής στρατηγικής ανάλυσης. Αλλά αυτή η απάντηση μεταθέτει το αρχικό ερώτημα σε βαθύτερο αίνιγμα. Γιατί υποβαθμίστηκε ο Ελληνισμός στο Ελληνικό στοιχείο έτσι ώστε να μην μπορέσει να βοηθήσει την Οθωμανική Αυτοκρατορία του δικού μας γεωπολιτικού χώρου να αντεπεξέλθει στην Ευρωπαϊκή πρόκληση των Νεωτέρων Χρόνων; **Πώς έγινε ώστε η Παλαιολόγεια πολιτιστική ακμή να μην συνεχισθεί επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας;** Γιατί ναι μεν το αναμφισβήτητο γεγονός είναι η μετατόπιση της γνωστικής ακμής από την Ανατολή στη Δύση κατά τους Ευρωπαϊκούς Νέους Χρόνους, αλλά η αιτία της μετατόπισης είναι διπή. Αφ' ενός μεν το (προσωρινό αλλά ισχυρό) πλεονέκτημα που έδωσε στην Ευρώπη η τεχνητή ομογενοποίηση του πρωτοφανής στην ιστορία ανθρώπινου παράγοντα και της δραστηριότητός του στα Εθνικά κράτη της. Αφ' ετέρου όμως η αναπάντεχη ύφεση του δικού μας τόνου στην Ανατολή. Για την οποία κραυγαλέα ύφεση βαρύτατες είναι οι ευθύνες του Ελληνικού στοιχείου και των θεσμών του που κατασπατάλησαν την θεόσταλτη ευκαιρία της Οθωμανικής προστασίας του χώρου μας από την Ευρωπαϊκή λαίλαπα. Η ασφαλής ενοποίηση του χώρου θα έπρεπε να πολλαπλασιάσει τη δυναμική της Παλαιολόγειας πολιτιστικής ακμής στους μετέπειτα χρόνους, όπως την έκανε εν πολλοίς στον τομέα της οικονομίας. Αλλά από την ασφάλεια της ολοκλήρωσης οι Ελληνικοί φορείς πήραν μόνον την προστασία - αμφίβολο όφελος αν περιορισθεί στη σιγουριά και εξασφάλιση των κεκτημένων αντί για την καλύτερη προετοιμασία εντονότερης δυναμικής ανάπτυξης. (Μήνυμα εδώ ηχηρό και αντίστροφο προς τους Ευρωπαϊστές για την επιζητηθείσα Ευρωπαϊική προστασία απέναντι στους γόνιμους ανέμους της δημιουργικής παγκοσμιοποίησης. Μήνυμα όμως παράταιρο γιατί τότε προηγήθηκε ακμή, ενώ τώρα κακεξία Και κυρίως γιατί υπάρχει αντικειμενική ενότητα στον δικό μας γεωπολιτικό χώρο, ενώ ο Ευρωπαϊκός δεν αποτελεί γεωπολιτική ενότητα). Από τις ηγεσίες τότε (και mutatis mutandis τώρα) ευθύνες θα ζητηθούν τελικά. Το βέβαιο είναι ότι δεν είναι βασική αιτία για το υστέρημά μας η Οθωμανική Αυτοκρατορία, παρά μερικές σοβαρές δομικές δυσλειτουργικότητές της. Το αντίθετο μάλιστα.

Για το δεύτερο μέγα ερώτημα που έθεσα πάρα πάνω, μια πρώτη απάντηση είναι ότι ιστορικές συγκυρίες επέβαλαν την αρχήθεν κακοδόμηση του ΝεοΕλληνισμού. **Ο συγχρονισμός της Επανάστασης δύσκολα θα μπορούσε να είναι χειρότερος.** Η πολιτική παρακμή της ιστορικής Ευρώπης είχε αρχίσει. Η Γαλλική Επαναστατική και Ναπολεόντειος απόπειρα αναζωογόνησής της είχε συντριβεί. Ρητορείες για πεφωτισμένη παλινόρθωση ακούγονταν, αλλά η πραγματικότητα εσήμαινε την προσπάθεια παγίωσης του Ευρωπαϊκών κεκτημένων (με ή χωρίς βασιλεία είναι αδιάφορο και σπουσιώδες) απέναντι στις εσωτερικές απαιτήσεις χαλάρωσης των τεχνητών δεσμών (κανόνων, θεσμών, δομών) και γενικής ανανέωσης. Ο ΝεοΕλληνισμός μπήκε αναγκαστικά σε εκείνο το Ευρωπαϊκό καλούπι. Στο επίπεδο της πολιτικής συγκρότησης αυτό σήμαινε μεταφύτευση του μοντέλου του Εθνικού Κράτους βαρέος κατευθυντικού κανονιστικισμού. **Επί δύο σχεδόν αιώνες ο κώρος μας ταλαιπωρείται από το ανοίκειο αυτό μοντέλο, βαριά περιοριστικό της φυσικής μας ελευθερίας. Ο Εθνικισμός είναι γέννημα-θράμμα της ιστορικής Ευρώπης.** Όπου αλλού εμφανίζα την αλλόκοτη μορφή του είναι εισαγόμενος από την Ευρώπη. Τα αποτελέσματα του Εθνικισμού στο κώρο μας τα ζούμε ως σήμερα. Επιπλέον, τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του Ελληνισμού (πνεύμα και πολιτισμός) υπόφησαν. Η επιρροή του, όταν και όπου και όπως είναι αισθητή υπό τις εξασθενημένες τωρινές δυνατότητές του, που μόνο ως καταβολές παλαιών μεγεθών είναι δυνατόν να λειτουργήσουν κάπως, δεν μπορεί να αναγνωρισθεί από τα άλλα συστατικά του κώρου μας, γιατί συνδέθηκε με εθνικοκρατικές παραμέτρους.

Ταυτόχρονα σχεδόν με την αποτυχούσα Γαλλική Επανάσταση μια άλλη συνέβαινε στο νέο κόσμο. **Η Αμερικανική Επανάσταση επέτρωτο να ανοίξει την πύλη για τον κόσμο του Μέλλοντος, έναν κόσμο ελευθερίας, γνώσης και φυσικής τάξης. Με την Αμερικανική Ηγεμονία τώρα πλέον οι συνθήκες είναι βέλτιστες για να κάνουμε επιτέλους τη σωστή Επανάστασή μας προς απελευθέρωση του Πνεύματος του Ελληνισμού, πνεύματος κατ' εξοχήν ελευθερίας, γνώσης και φυσικής αρμονίας.** Ο ΝεοΕλληνισμός είναι βασικά ένα Ευρωπαϊκό φαινόμενο, και μάλιστα φαινόμενο της Ευρωπαϊκής παρακμής. Ακόμη περισσότερο, είναι επιρραής προς την Ευρωπαϊστική αυτοπία. **Με την τελεσίδικη πια έξοδο της Ευρώπης από το προσκήνιο της ιστορίας, καιρός να αποχαιρετίσουμε οριστικά, χωρίς πολλές θλίψεις, το ΝεοΕλληνικό κακοπείραμα.** Μόνο η ηγετική αναξιοκρατία είναι προσκολλημένη σε αυτό που είναι τώρα τίποτε περισσότερο από μια ιδεοληψία. Απαγε!